

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΗ ΜΕΛΟΥΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ. — Προσωπικὸν *ius Italicum* (I. Didyma 331),

ὑπὸ Ἰωάννου Τριανταφυλλοπούλου*. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Σπυρ. Μαρινάτου.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ ἀξιολόγων νέων πραγμάτων, ἅτινα ἀπεκάλυψεν ἡ ἐξάριετος ὑπὸ τοῦ Albert Rehm ἔκδοσις τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Μιλησιακῆς πόλεως τῶν Διδύμων (1958), συγκαταλέγεται τὸ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 331 ἐπιγραφῆς τῆς συλλογῆς νῦν τὸ πρῶτον ἀποκαλυπτόμενον προσωπικὸν Ἰταλικὸν δίκαιον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ νέα ἐπιγραφὴ ἀνατρέπει τὴν καθιερωμένην περὶ Ἰταλικοῦ δικαίου διδασκαλίαν, σκόπιμον θεωρῶ, ὅπως ἀνακοινωθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ εἶναι ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ, καὶ γενικώτερον, ἐπιγραφὴ, ἣτις ἀναφέρει τὸ Ἰταλικὸν δίκαιον.

Ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ τῶν Διδύμων ἀνευρέθη ἐν τῷ Σταμούλου ἀμπελῶνι, ἀριστερὰ τῆ πρὸς τὸν λιμένα ἱερᾶ ὁδῷ τῆ ἀγοῦση εἰς Μίλητον. Ἀποτελεῖται ἐκ πλακὸς κυανοῦ μαρμάρου, συχνοῦ ἐν Μιλήτῳ καὶ Διδύμοις, τεθραυσμένης εἰς τὸ ἄκρον δεξιόν. Εἶναι ἐγκεκλαμμένη δι' ἰδιαζόντως καλῆς γραφῆς τῆς πρωίμου, κατὰ τὸν ἐκδότην, Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, πλακισιοῦται δ' ὑπ' ὠτοφόρου δέλτου (*tabula ansata*). Ἀντεγράφη ὑπὸ τοῦ Bernard Haussoullier.

Τῆς ἐπιγραφῆς οἱ στίχοι 5 - 9 ἀρχόμενοι ἀπὸ [*ἐπιδεδω-*] ἢ μᾶλλον [*δεδω-*], ὡς ἀνεγράφετο τότε, ἦσαν ἤδη γνωστοὶ ἅτε δημοσιευθέντες ὑπὸ τοῦ Louis Robert, *Études Anatoliennes* (Paris 1937) 340⁸ καὶ ἀναδημοσιευθέντες ὑπὸ τῶν Louis καὶ Jeanne Robert, *Carie II* (Paris 1954) 318¹. Τὸ τμήμα ἄρα περὶ Ἰταλικοῦ δικαίου παρέμενε μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ *corpus* τῶν Διδυμαίων ἐπιγραφῶν ἄγνωστον.

Ἡ ἐπιγραφὴ παρατίθεται συμφώνως ταῖς διορθώσεσι τοῦ Louis Robert, *Hellenica* 11-12 (1960) 467-468 (*planche XX 1*) καὶ σὺν τῇ συμπληρώσει, ἣν ἐπιχειρῶ ἐν στίχῳ 11.

ὕδροφόρος εὐσεβῆς Ἄρι[έμιδος]

Πυθίης Ἰουλία, Γαίου θυγάτηρ, Ε [± 3]

λα, πατρὸς γυμνασιάρχου νέω [ν, ἀγο-]

4 ρανόμου, μητρὸς Κλαυδίας Τ [± 3]

ος Π < α > ὕλης Ἰταλικοῦ δικαίου, [*ἐπιδεδω-*]

κνῖα ὑπὲρ τῆς ὕδροφορίας ε [*ἰς τὰ Νέα ?*]

Σεβαστὰ ἀναφαίρετα, ἀμετ[άθετα δη-]

8 νάρια ,δ', ἐφ' ᾧ ἕκαστον ἐν[αυτὸν ὁ ἀπ']

* JEAN TRIANTAPHYLLOPOULOS, *Ius Italicum personnel* (I. Didyma 331).

αὐτῶν τόκος ἀναλωθήσεται [ι - - - -]
 τα εἰς τὴν ἀγομένην τῶν Ἐπιγραφῶν [μῶν πανή-]
 γυρων χειροτονηθεῖσα εἰς τὴν [θεὸν]
 12 ἐτῶν ς' ἐπικοσμήσασα {ν} δὲ [τὸ ἱερὸν.]
 ἐπὶ τε τούτοις τετιμημένη ὑ[πὸ τοῦ]
 δήμου προφητεύοντος Τίτ[ου - -]
 Λυκείου Φιλοπάτορος τὸ β'.

Ἡ ἐπιγραφή ἀναφέρεται εἰς summa honoraia (ὑπὲρ τῆς ὑδροφορίας) τετρακισχιλίων δηναρίων ὑπὸ μορφὴν ἰδρύματος ἐν νομικῇ ἐννοίᾳ, ἵνα ὁ ἐτήσιος τόκος τῶν ἀμετακλήτων (ἀναφαίρετα, ἀμετάθετα) χρημάτων χρησιμεύῃ τῇ ἐπιτοπίῳ πανηγύρει τῶν Ἀνοιγμῶν (ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἢ συνήθως ἐναλλαγὴ οἱ καὶ υ), ἐκ τῆς ὀνομασίας δὲ τῆς ἐορτῆς συνάγω, ὅτι ἡ πανηγυρίς ἤγετο κατὰ τὴν ἀνοιξιν.

Ἰδρύτρια ἦτο ἡ εὐσεβής, ὡς λέγεται, ὑδροφόρος Ἀρτέμιδος Πυθίης Ἰουλία, Γαίου θυγάτηρ, Ε [± 3] λα. Ἡ ὑδροφορία ἦτο ἱερωσύνη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπαντῶσα ἐν Διδύμοις, Μιλήτῳ καὶ περιοχαῖς αὐτῆς, ἡ δὲ Πυθίη Ἀρτεμις ἦτο ἡ θεὰ τῶν Διδύμων. Αἱ τῶν ὑδροφόρων ἐπιγραφαὶ τῶν Διδύμων ὁμοῦ μετὰ τῶν τῶν προφητῶν καθιστᾶσι δυνατὴν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς προσωπογραφίας τῶν Διδύμων καὶ τῆς Μιλήτου.

Κατὰ τὸν ἐκδότην ἡ γραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῖ χρόνους τῆς πρώτου Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δηλ. πρῶτον αἰῶνα. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβέστερον ἡ ἐπιγραφή λαμβανομένου, λόγῳ τῆς γραφῆς, ὡς terminus ante quem τοῦ τέλους τοῦ πρώτου αἰῶνος.

Πάντα τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι Ρωμαῖοι πολῖται, ἐφ' ὅσον φέρουσι τὰ Ρωμαϊκὰ tria nomina. Ἐκ τῶν gentilicia αὐτῶν προκύπτει ὅτι πρόκειται περὶ ἐκρωμαϊσθέντων Ἑλλήνων, διότι τὰ gentilicia τούτων εἶναι δυναστικά (Ἰουλία, Κλαυδία καὶ πιθανώτατα Φλαύιος λόγῳ τοῦ praenomen τοῦ προφήτου Τίτου), ἐκ τούτου δὲ δεόν νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἐλήφθησαν σὺν τῇ κτήσει τῆς Ρωμαίων πολιτείας. Τὸ μὲν gentilicium Iulius σχετίζεται μᾶλλον πρὸς τὸν Αὐγούστον ἢ πρὸς τὸν Καίσαρα, ἐκ τοῦ Αὐγούστου δ' ὀνομάσθη ὁ Μιλησιακὸς ἀγὼν τῶν Νέων Σεβαστῶν, ὡς ἐν στίχοις 6-7 τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ gentilicium δὲ Claudius σχετίζεται πρὸς τὴν Ἰουλιο-Κλαυδίον δυναστείαν, ἐξ ἧς ὁ μὲν Καλιγόλας εἰδικῶς ἐφρόντισε τῆς Μιλήτου, ὁ δὲ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων ἀφθόνως ἀπένειμαν τὴν Ρωμαίων πολιτείαν. Ἐξ ἐτέρου τὸ πιθανοφανὲς gentilicium Flavius τοῦ προφήτου παρέχει terminus post quem τὴν Φλαυίαν δυναστείαν (69-96). Ὅθεν ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται κατ' ἀρχὴν ἐντὸς τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ πρώτου αἰῶνος. Ὁ μὲν terminus post quem (ἡγεμονία τῶν Φλαυίων) εἶναι οὐσιαστικός, ὅθεν ἀσφαλέστερος, ὁ δὲ terminus

ante quem ως αναφερόμενος εις τὴν γραφὴν εἶναι ἤττον ἀσφαλῆς· διότι ἡ ἐπιγραφὴ δυνατὸν νὰ ἀνήκη τῷ δευτέρῳ αἰῶνι.

Ἐκ τῆς γενεαλογίας τῆς ὑδροφόρου, οὐσης, ἄτε ὑδροφόρου, εὐγενοῦς καὶ πλουσίας παρθένου, συνάγω, ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτῆς ἀνήκε τοῖς προκρίτοις τῆς πόλεως — ἐπαρκῶς ὑποδηλοῖ τοῦτο ὁ ἐκρωμαϊσμός τῆς οἰκογενείας τῆς ὑδροφόρου, τῆς μητρὸς μάλιστα ἀπολαούσης Ἰταλικοῦ δικαίου —, ἀφοῦ ὁ πατὴρ διετέλεσε γυμνασιάρχης νέων καὶ ἀγορανόμος. Ὅτι δὲ ἡ ὑδροφόρος ἦτο πλουσίας οἰκογενείας προκύπτει καὶ ἐκ τῆς ἐκ τετρακισχιλίων δηναρίων *summa honoraria* ὑπὲρ τῆς ὑδροφορίας — πιθανῶς καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς θὰ κατέβαλεν ὑπὲρ τῆς γυμνασιαρχίας ἢ ἀγορανομίας τινὰ *summa honoraria* —, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ὑδροφόρος ἐπεκόσμησε τὸ ἱερόν, τούτων δ' ἕνεκα πάντων ἐτιμῆθη ὑπὸ τοῦ δήμου.

Τὸν στίχον 11 συμπληρῶ διὰ [θεόν]. Ἡ ἀήθης σύνταξις τοῦ *χειροτονῶ* μετὰ τῆς προθέσεως εἰς ἀπαντᾶ καὶ ἐν Σαμίῳ ψηφίσματι τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου π.Χ. αἰῶνος (Habicht, MDAI/A 72 [1957] 157 ἀριθμ. 1A, 3-4 = Pouilloux, Choix 8 A, 3-4) καὶ ἐν Ραμουσίῳ ψηφίσματι τοῦ τέλους τοῦ τρίτου π.Χ. αἰῶνος (Κουγέας, AE 1953-1454/1, 126 ἀριθμ. 2, 3-4, Pouilloux, Forteresse de Rhamnonte 135, 209 ἀριθμ. 19, 3-4 καὶ BCH 80 [1956] 69 ἀριθμ. III, 3-4). Ἐκ τοῦ γράμματος τῆς ἐπιγραφῆς ἀποκλίνω, ὅτι ἡ Ἰουλία μᾶλλον κατέστη ὑδροφόρος ἐξᾑτίας ἢ ὅτι ἀπλῶς προεχειροτονήθη οὕσα ἐξᾑτίας. Παραδείγματα παιδίων ἱερέων δὲν λείπουσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν καθ' ὄλου. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον κατ' ἐμὲ τμῆμα αὐτῆς ἀποκαλύπτει ὑπαρξίν προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου καὶ οὕτως ἀνατρέπει τὴν μέχρι τοῦδε διδασκαλίαν, ἣτις ἀναγομένη εἰς τὸν Savigny (1814) ἀποτελεῖ *communis opinio*, καθ' ἣν τὸ Ἰταλικὸν δίκαιον ἀπενέμετο μόνον εἰς πόλεις καὶ δὴ καὶ εἰς *municipia* καὶ ἰδίᾳ εἰς *coloniae civium Romanorum*. Ταῦτα διδάσκων ὁ Savigny ἀνέτρεπε τὴν γνώμην τοῦ Carlo Sigonio, *De antiquo iure Italiae* (1560) l. 1 c. 21, καθ' ἣν τὸ Ἰταλικὸν δίκαιον ἐξεπροσώπει ἰδίαν τινὰ τάξιν προσώπων, ἦτο δηλ. προσωπικόν. Μεμονωμένοι καὶ δευτερογενεῖς γινώμαι ὑπὲρ προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου δὲν εὗρον ἀπήχησιν. Εἶναι ἀξιωμακτικὸν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀποδίδωσι τὸ ἀντίστοιχον Ἑλληνικὸν κείμενον Ἰταλικοῦ δικαίου εἰς τὸ Λατινικὸν κείμενον *iuris Italici* Λατινικῶν τινων ἐπιγραφῶν, ἐφ' ὧν ἐστήριζεν ὁ Walter τὴν αὐτοῦ θεωρίαν περὶ προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου. Ἡ ἀνάγνωσις ὅμως αὕτη τῶν Λατινικῶν ἐπιγραφῶν ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Zumpt καὶ τοῦ Mommsen ἐσφαλμένη καὶ ὁ Walter ἐγνωσιμάχησεν.

Ἄν καὶ τὰ τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου δὲν εἶναι τῶν ἀναμφισβητήτων, εἴθισται νὰ θεωρῶνται περιεχόμενον τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου τὰ ἐξῆς:

1) Αί Ἰταλικοῦ δικαίου πόλεις ἀπέλαυον ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, δηλ. ἦσαν ἐξηρημέναι τοῦ ἐλέγχου τοῦ ἐπάρχου.

2) Τὸ Ἰταλικὸν δίκαιον προσεπόριζεν ἀνεισφορίαν, ἀφορολογησίαν, ἀτέλειαν (immunitas), ἀνεπισταθμείαν.

3) Αἱ Ἰταλικοῦ δικαίου πόλεις ἠδύναντο νὰ κόπτωσι χαλκοῦν νόμισμα.

4) Ἐπὶ τῶν σχέσεων ἰδιωτικοῦ δικαίου ἴσχυον τὰ ἐπόμενα· τὸ ἔδαφος πόλεως ἀπολαυούσης Ἰταλικοῦ δικαίου ἦτο *res mancipi*, παρείχετο ἄρα δυνατότης κτήσεως ἀκινήτου ἐν ἐπαρχίᾳ κυριότητος *ex iure Quiritium mancipatione* ἢ *usucapione*. Ἰσχυον προσέτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς *lex Iulia de fundo dotali*, ἡ *lex Furia de sponsu*, ἡ *exceptio annalis Italici contractus*, ἡ *excusatio quattuor (trium) liberorum* ἢ *tutelarum*, ἡ ἰδιότης πράγματός τινος ὡς θησαυροῦ καὶ τόπου τινὸς ὡς *res religiosa* ἢ *publica*.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προνομιῶν παρεῖχε τὸ προσωπικὸν Ἰταλικὸν δίκαιον εἰς τὸ τιμώμενον πρόσωπον ὅσας προσηρμόζοντο μόνον εἰς πρόσωπα, δηλ. ἐκείνας αἰτινες δὲν ἦσαν συνειλημμένοι *intuitu soli* ἢ *civitatis*. Ὅθεν ἐκ τοῦ τετραπλοῦ ὡς ἄνω περιεχομένου τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου ἡ προσωπικὴ ἀπονομὴ δὲν παρεῖχε προνομίας οἷαι εἰς τὰς ὑπὸ 3 καὶ 4 περιπτώσεις, ἐκ δὲ τῆς ὑπὸ 1 περιπτώσεως εἶναι ζήτημα, ἂν ὁ τετιμημένος δι' Ἰταλικοῦ δικαίου ἦτο ἐξηρημένος τῆς πλήρους δικαιοδοσίας τοῦ ἐπάρχου. Ὅθεν ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τὸ προσωπικὸν Ἰταλικὸν δίκαιον δὲν προσεπόριζε τὴν σπουδαιοτάτην προνομίαν τοῦ ἀπροσώπου Ἰταλικοῦ δικαίου, δηλ. τὴν δυνατότητα κτήσεως ἀκινήτου ἐν ἐπαρχίᾳ κυριότητος *ex iure Quiritium mancipatione* ἢ *usucapione*. Ἦτο δὲ ἡ προνομία αὕτη τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου ἡ σπουδαιοτάτη, διότι πᾶσαι αἱ ἄλλαι προνομίαι ἠδύναντο νὰ χορηγῶνται ἀνεξαρτήτως Ἰταλικοῦ δικαίου.

Εὐλόγως δύναται τις λοιπὸν νὰ διερωτᾶται, εἰς τί ἀπέβλεπεν ἡ ἀπονομὴ προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου, ἐφ' ὅσον τὰ πλεονεκτήματα τούτου ἠδύναντο νὰ ἀπονέμονται διὰ καθ' ἕκαστον προνομιῶν, δηλ. ἄνευ ἀπονομῆς Ἰταλικοῦ δικαίου.

Νομίζω, ὅτι ἡ *ratio* προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὴν αὐτὴν νοοτροπίαν, καθ' ἣν ἀπενέμετο ἡ Ρωμαίων πολιτεία εἰς μεμονωμένα ἄτομα τιμῆς ἕνεκεν ἢ ἐπεδιδόκων τινὰ *municipia civium Romanorum* διὰ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ προαχθῶσιν εἰς *coloniae civium Romanorum*, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἐξαιρέτως τιμητικόν. Ὁ Ἀδριανός, εἰς ὃν, ὡς γνωστόν, εἶχεν ὑποβληθῆ τοιαύτη αἴτησις ὑπὸ τινος *municipium*, μὴ εὐρίσκων μὴδὲ δυνάμενος νὰ εὔρη οὐσιαστικὴν διαφορὰν μεταξὺ *civium Romanorum colonia* καὶ *municipium* μὴδὲ θέλων νὰ ἀναγνωρισθῆ τὸ τιμητικὸν τῆς προαγωγῆς ἢ προσπιούμενος ὅτι δὲν ἀντιλαμβάνεται τούτου, ἠπόρει σφόδρα. Ἀντίστροφον καίπερ παράλληλον φαινόμενον παρατηρεῖται ἐν Δῆλῳ κατὰ τὸ

δεύτερον ἥμισυ τοῦ δευτέρου π.Χ. αἰῶνος, ὅτε οἱ ξένοι συμπεριλαμβανομένων τῶν Ρωμαίων ἐπεδίωκον νὰ ὀνομάζωνται Ἑλληγες, καίπερ τῆς προσωνομίας ταύτης οὐδὲν τὸ οὐσιαστικὸν προσποριζούσης αὐτοῖς. Ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἀπρόσωπον Ἰταλικὸν δίκαιον εἶχε καταντήσει μερικῶς τιμητικόν, ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀπενέμετο ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν Σευήρων, δηλ. ἐν χρόνοις, ὅτε ἡ *constitutio Antonina* τοῦ 212 εἶχεν ἐξισώσει πάντας τοὺς ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐλευθέρους καὶ ὅτε ἡ Ἰταλία ἀπώλλυ τὴν προνομιακὴν αὐτῆς θέσιν καὶ ὅτε ἴσχυεν ἡ ἐπαρχιακὴ παραγραφή.

Διὰ τοῦ προσωπικοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου δύνανται ἴσως νὰ εὐρωσιν εὐλογον ἐξήγησιν οἱ ἄλλως μυστηριώδεις παραμέναντες *Ἑιταλικοὶ* τοῦ P. Dura 45,6. Μετὰ τὰς νέας σήμερον γνώσεις περὶ Ἰταλικοῦ δικαίου δὲν ἀποκλείεται, ὅτι οἱ *Ἑιταλικοὶ* οὗτοι ἦσαν ἰδίᾳ τάξις Ρωμαίων πολιτῶν ἀπολαυόντων Ἰταλικοῦ δικαίου, γενομένων μάλιστα τῶν προδρόμων τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου, οὗτινος ἀπέλαυε μετέπειτα ἡ Δούρα-Εὐρωπός. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις οὕτη εἶναι ἀληθής, ἡ ἀπλουστάτη συμπλήρωσις ἐν στίχῳ 6 τοῦ παύρου εἶναι τοῦ]ς *Ἑιταλικούς*.

Οὕτως ἡ παλαιὰ γνώμη τοῦ Sigonio, ἡ καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Savigny καὶ τῶν μεταγενεστέρων, ἀποβαίνει κατ' ἀποτέλεσμα ὀρθή· καὶ λέγω κατ' ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Sigonio ἐπεστήριζε τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰς ἐπιχειρήματα μὴ εὐσταθοῦντα. Σήμερον ὑπάρχει ὡς ἀπόδειξις ἡ ὧδε ἀνακοινουμένη ἐπιγραφή, ἣτις ἐπιβάλλει πλεόν ἀναθεώρησιν τῶν περὶ Ἰταλικοῦ δικαίου θεωριῶν.

Περαίνων ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω, πόσον συμβάλλουσιν εἰς τὴν γνώσιν τῶν Ρωμαϊκῶν θεσμῶν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, καὶ παραφράζων νὰ μετενέγκω τοὺς βαθυστοχάστους λόγους τοῦ μεγάλου Αὐστριακοῦ ἀρχαιολόγου Otto Benndorf γράφοντος ἐν ἔτει 1884, ὅτι οὐδὲ παρὰ τὸ Καπιτώλιον ἠσθάνετο βαθυτέραν τὴν σημασίαν τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου ἢ ὅσα ἐν τοῖς πολισματίοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

R É S U M É

L'inscription de Didymes 331 doit dater le plus tôt de l'époque des Flaviens. Restitution de la l. 11 de l'inscription par [θεόν]. Historique de l'inscription: il s'agit d'une somme honoraire sous forme de fondation. La grande importance de cette inscription, unique en son genre, réside dans le fait, qu'elle mentionne le droit italique et même à titre personnel. Ainsi la théorie de Savigny, en vigueur depuis 1814, d'après laquelle seulement des cités (colonies, municipales) pouvaient jouir du droit italique, est réfutée et celle de Sigonio (1560) est réhabilitée. Après les nouvelles connaissances qu'apporte l'inscription sur le droit italique, peut-être pourrait-on expliquer les mystérieux *Ἑιταλικοὶ* du P. Dura 45,6 par le droit italique personnel et restituer τοῦ]ς *Ἑιταλικούς*.